

RUTES PER CONÈIXER LES **JOIES** DEL **ROMÀNIC**



PERE
BOSCH COSTA

CATALUNYA

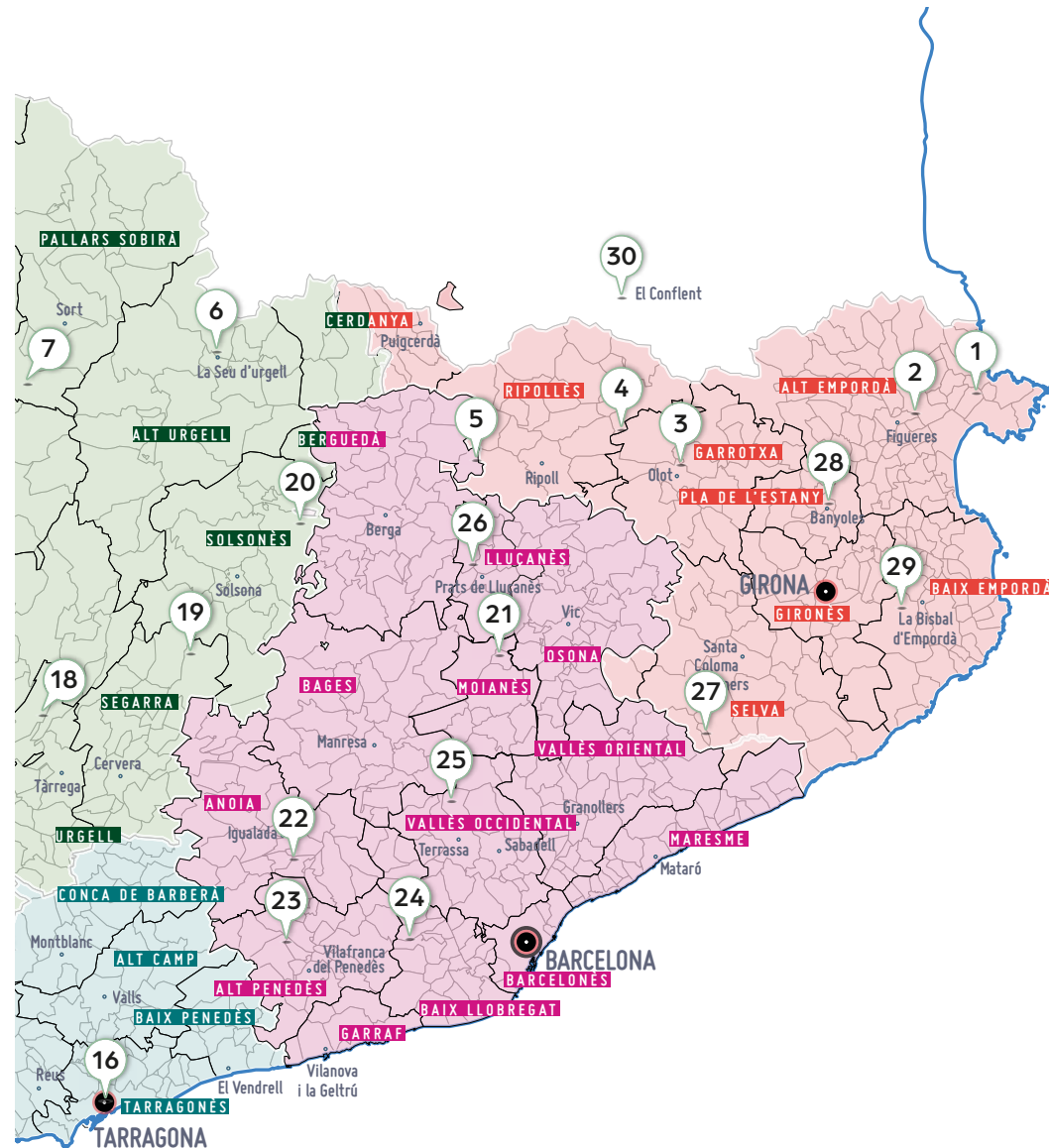
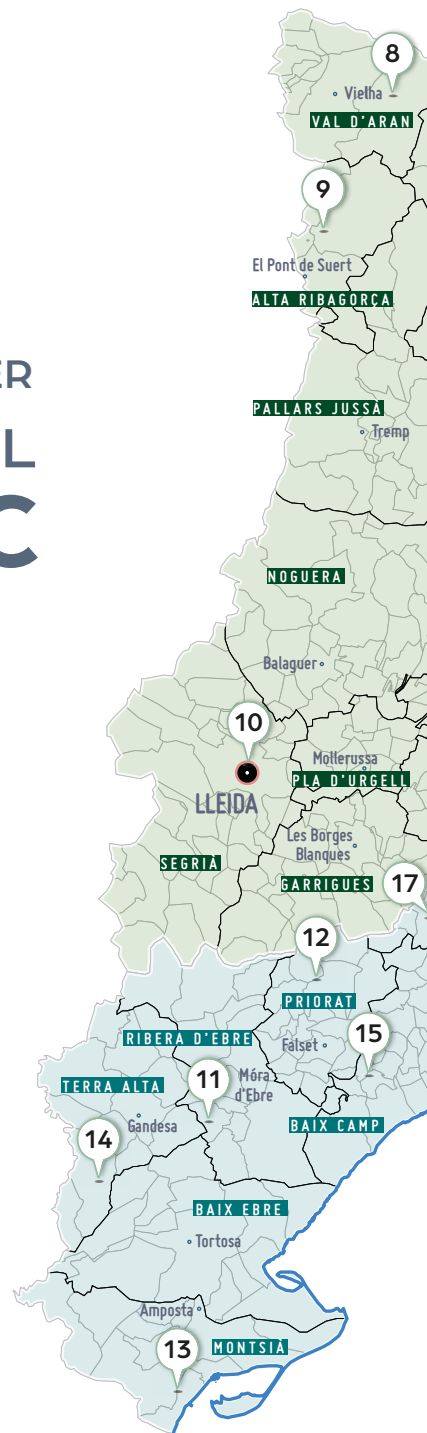
sua
EDIZIOAK

ÍNDEX

INTRODUCCIÓ	10
1. Palau-saverdera - El Port de la Selva (L'Alt Empordà)	14
Monestir de Sant Pere de Rodes • Sant Joan de Palau-saverdera • Església de Santa Helena • Castell de Verdera	
2. Vilabertran - Peralada - Cabanes (L'Alt Empordà)	21
Santa Maria de Vilabertran • Claustre de Sant Domènec • Torre de Cabanes	
3. Sant Joan les Fonts (La Garrotxa)	26
Sant Joan les Fonts • Casa forta de Juvinyà • Pont romànic	
4. Camprodon - Llanars - Vilallonga de Ter (El Ripollès)	31
Sant Pere de Camprodon • Sant Esteve de Llanars • La Pietat de la Roca de Palancà • Pont de Camprodon	
5. Sant Jaume de Frontanyà (El Berguedà)	36
Sant Jaume de Frontanyà • Sant Esteve de Tubau • Sant Llorenç de Corrubí	
6. Valls del Valira (L'Alt Urgell)	40
Sant Serni de Tavèrnoles • Santa Maria de la Seu d'Urgell	
7. Baix Pallars (El Pallars Sobirà)	46
Santa Maria de Gerri de la Sal • Mare de Déu d'Arboló	
8. Naut Aran (Val d'Aran)	51
Santa Maria d'Arties • Sant Andreu de Salardú • Sant Pèir de Gessa • Santa Eulària d'Unha • Sant Feliu de Bagargue	
9. Vall de Boí (Alta Ribagorça)	57
Santa Eulàlia d'Erill la Vall • Sant Joan de Boí • Sant Feliu de Barruera • La Nativitat de Durro • Sant Quirc de Durro	
10. Lleida (El Segrià)	63
La Seu Vella • La Suda (castell del Rei) • Sant Martí – Sant Llorenç	
11. Miravet (La Ribera d'Ebre)	70
Castell de Miravet	
12. La Morera de Montsant (El Priorat)	75
La Cartoixa d'Escaladei	
13. Ulldecona (El Montsià)	81
Castell d'Ulldecona • Mare de Déu dels Àngels	
14. Horta de Sant Joan (La Terra Alta)	85
Sant Salvador d'Horta • Lo Parot • Horta de Sant Joan	
15. Vilanova d'Escornalbou - Riudarenes (El Baix Camp)	92
Sant Miquel d'Escornalbou • Castell d'Escornalbou	

16. Tarragona (El Tarragonès)	97
Catedral de Santa Maria de Tarragona • Castell de Rei • Hospital Vell de Santa Tecla • Sant Pau del Seminari • Santa Maria del Miracle	
17. Vimbodí - Poblet (La Conca de Barberà)	102
Santa Maria de Poblet • Granges de Milmanda i Riudabella	
18. Agramunt (L'Urgell)	108
Santa Maria d'Agramunt • El Pilar d'Almenara • Sant Salvador d'Almenara	
19. Torà (La Segarra)	112
La Torre de Vallferosa	
20. Navés (El Solsonès)	117
Sant Pere de Graudescales • Sant Lleir • La Valldora	
21. L'Estany (El Moianès)	123
Santa Maria de l'Estany • Sant Jaume de Vilanova	
22. La Pobla de Claramunt (L'Anoia)	126
Castell de Claramunt • Santa Maria del Castell • Pujol de la Guàrdia	
23. Sant Martí Sarroca - Vilobí del Penedès (L'Alt Penedès)	131
Santa Maria de Sant Martí Sarroca • Castell de Sarroca • Pèlags de Vilobí del Penedès (Parc dels Talls)	
24. Corbera de Llobregat - Cervelló (El Baix Llobregat)	136
Sant Ponç de Corbera	
25. Sant Llorenç Savall (El Vallès Occidental)	141
Sant Llorenç del Munt	
26. Lluçà (El Lluçanès)	146
Santa Maria de Lluçà • Castell de Lluçà • Sant Vicenç de Lluçà	
27. Breda - Arbúcies - Sant Feliu de Buixalleu (La Selva)	152
Castell de Montsoriu • Sant Salvador de Breda • Santa Maria de Breda	
28. Porqueres - Banyoles (El Pla de l'Estany)	157
Santa Maria de Porqueres • Estany de Banyoles • Les Estunes	
29. Cruïlles, Monells i Sant Sadurní de l'Heura (El Baix Empordà)	162
Sant Miquel de Cruïlles • Sant Joan de Salelles • Torre de Cruïlles • Sant Sadurní de l'Heura	
30. Castell de Vernet – Codalet (El Conflent)	167
Sant Martí del Canigó • Sant Martí Vell • Sant Miquel de Cuixà • Serrabona	
Vocabulari bàsic del romànic	174

RUTES PER CONÈIXER LES JOIES DEL ROMÀNIC



INTRODUCCIÓ

El títol d'aquest llibre és “Rutes per conèixer las joies del romànic” perquè tots els referents romànics que són l'objectiu d'aquestes rutes són petites o grans joies del Romànic del nostre país. Però fa, també, una referència a la satisfacció, al plaer –la joia– de la ruta, de l'aproximació i del descobriment.

Presento, doncs, una proposta excursionista (Romànic a peu): arribar, després d'una caminada poc o molt llarga i poc o molt dificultosa, a un objectiu, un edifici –església, monestir, catedral, castell, torre de defensa– romànic, o bé sortir des d'aquest edifici, o bé passar-hi al costat. Sempre per la natura, entre boscos, camps, rius, cims...

Sempre ens hi aproximem caminant. Això ens permet veure l'objectiu romànic d'una altra manera, en una aproximació que enriqueix la visió i el coneixement del monument i del seu entorn i, sovint, de la vida que hi ha portat la gent relacionada amb aquest edifici, durant segles.

En algunes d'aquestes rutes s'enllacen diversos edificis romànics, com a la Val d'Aran, a la Vall de Boí, a Cruïlles (Baix Empordà), a Camprodon o a Lleida i, aleshores, en certa manera es podria parlar de “vies romàniques”. En altres només ens centrem en un edifici –la torre de Vallferosa, el castell de Miravet, la Cartoixa d'Escaladei–, afegint-hi, com gairebé en totes, altres punts d'interès.

Generalment, la informació sobre la ruta no inclou la visita a l'interior del monument. Pel que fa a aquestes visites hi ha moltes diferències entre els diversos edificis. N'hi ha alguns, pocs, amb entrada lliure (Agramunt, Llanàs...). A d'altres es pot fer una visita pagant una entrada dins d'uns horaris establerts (Poblet, Escaladei, catedral de Tarragona, Seu Vella, castells de Montsoriu, Cardona i Claramunt...). D'altres només

es poden visitar fent una visita guiada a hores marcades (Escornalbou, Sant Martí del Canigó). En cada cas intentarem indicar les possibilitats i els horaris de visita. D'altra banda, gairebé a tots aquests monuments s'hi pot arribar amb transport públic o amb vehicle particular i això permet fer una visita posterior més calmada, al marge de la caminada.

He volgut abastar gran part del territori, començant per Sant Pere de Rodes, possiblement el monument més interessant i sorprenent, i també el més ple d'incògnites, del nostre Romànic, i acabant a Sant Martí del Canigó, un monument en què tot és extraordinari, l'edifici, l'indret, la història i, fins i tot, els complements proposats, Sant Miquel de Cuixà i el Priorat de Serrabona.

En alguns casos, pocs, l'objectiu pot ser una mica més modest, Sant Pere de Graudescales o la Torre de Vallferosa per exemple, però tenen una seducció especial i formen part de rutes plenes d'encant. En altres, com al Ripollès, he deixat els més coneguts i famosos (Santa Maria de Ripoll o Sant Joan de les Abadesses), i he triat Sant Pere de Camprodon, que és també un edifici magnífic, i la ruta, una de les més completes i atractives d'aquesta guia.

Hi ha dues rutes urbanes. La de Lleida, amb la meravella de la Seu Vella i l'edifici força interessant de Gardeny, un dels grans centres templers del nostre país, i la de Tarragona en què, a banda de la Catedral, extraordinària, hi ha una pila d'atractius culturals de tota mena.

Algunes barregen una ruta per la natura amb una petita part urbana, com Santa Maria d'Agramunt, on, a més a més, es proposa una passejada al costat del riu Sió per un parc encantador, o Sant Serni de Tavèrnoles amb la visita molt reco-



Sant Miquel d'Escornalbou.

manada a la Catedral de la Seu i el passeig per la part antiga de la Seu d'Urgell.

En general, són rutes no gaire dificultoses ni complicades. La més exigent és la de Sant Pere de Rodes, l'extensió de la qual es pot reduir, com també es pot reduir la més llarga, la de la Vall de Boí. La de Sant Llorenç del Munt, a la Mola, també és bastant llarga i amb alguna pujada forta, però en general no tenen una dificultat excessiva, sempre que es tingui una mínima preparació.

Finalment, moltes d'aquestes rutes ens donen una visió aproximada, si no de tota la co-

marca, sí d'una part important. Escaladei, Porqueres, Vilabertran, i sobretot el castell de Miravet, el d'Ulldecona, el de Sant Martí Sarroca, el de Lluçà o el de Montsoriu en són un bon exemple.

Cada edifici i cada ruta tenen les seves característiques específiques, però algunes tenen alguns elements en comú, com ara la presència dels Templers (Miravet, Gardeny, Sant Salvador d'Horta), que van tenir una incidència rellevant en la història del nostre país; o que eren canòniques agustinianes i els monjos hi seguien una



Sant Pere de Rodes. Claustre.

regla de vida que combinava i conciliava la pregària i la vida monàstica amb la vida apostòlica, o el caràcter militar (castells de Montsoriu, Miravet, Claramunt, Ulldecona, Lluçà, Escornalbou o la Torre de Vallferosa).

Tots aquests edificis són petites o grans joies del Romànic català. Sens dubte n'hi ha moltes altres. La tria és subjectiva i, per força, limitada i en sortiria una llista prou llarga on cabrien edificis molt remarcables com Sant Vicenç de Cardona, Sant Benet de Bages, Sant Quirze de Pedret, el castell de Mur, Santes Creus o Vallbona de les monges entre molts i molts d'altres, però calia triar i, entre altres raons, he tractat de no repetir monuments ja presents en obres meves anteriors. Alguns són repetits, com Sant Pere de Rodes, Escornalbou o la Seu Vella de Lleida, però en rutes diferents.

EL ROMÀNIC

Va ser el primer gran moviment artístic globalitzador aparegut a Europa, després de la caiguda de l'imperi romà i ha estat considerat la primera gran mostra d'art cristià de la història pel gran predomini d'aquest estil en els edificis religiosos. Després vindrien altres propostes artístiques que molt sovint comportaven l'enderrocament dels edificis religiosos romànics per construir-hi en el seu lloc els nous edificis, sobretot en àmbits urbans.

A Catalunya, els edificis romànics són, amb rares excepcions, els edificis més antics que ens han pervingut. Molts van anar sorgint, a mesura que la reconquesta anava avançant, amb la construcció dels edificis que eren més importants en aquells moments: esglésies, monestirs,

catedrals, castells amb les torres d'homenatge i de vigilància, cases nobles, ponts... Pel que fa als monestirs, la majoria han desaparegut i n'han quedat només les esglésies (Sant Pere de Campodón, Sant Joan les Fonts, Sant Pere de Graudescales...).

Pel que fa a l'evolució del moviment, hi ha un preromànic, al voltant dels segles IX i X, amb mostres remarcables com les esglésies de Terrassa, Sant Quirze de Pedret o Sant Vicenç d'Oblis, un romànic consolidat que engloba gran part de la presència romànica amb obres tan espectaculars com Sant Vicenç de Cardona, Sant Pere de Rodes o els tres grans monestirs cistercencs (Poblet, Santes Creus i Vallbona de les Monges), i un tardoromànic (segle XIII i inicis del XIV), quan ja arreu d'Europa el gòtic és l'estil dominant. En són mostres magnífiques la Seu Vella de Lleida o la catedral de Tarragona, ja amb una presència notable de l'art gòtic.

Segurament s'han conservat moltes més esglésies que altres edificacions perquè la presència del culte ha fet que se'n tingués més cura. Ara tenim un patrimoni romànic molt considerable, però, tret d'alguns grans monuments o conjunts romànics (Boí, Val d'Aran, Ruta del Cister, Catedrals, alguns castells com Montsoriu, Cardona o Claramunt, entre d'altres) costa trobar una accessibilitat una mica regular a aquests centres, tot i que es fan esforços per millorar-la.

Aquest i altres llibres que he publicat pretenen associar aquestes fites romàniques amb l'activitat excursionista, una mena d'excursionisme cultural que pot contribuir tant a la salut física com cultural de la població.

LES RUTES

A cadascuna, després d'una breu introducció, hi ha una guia pràctica en què se'n sintetitzen diversos aspectes i s'hi fa una valoració de la difi-

cultat, evidentment subjectiva, en valors que es mouen entre 1 i 5. S'hi pren la primera caminada, la de Sant Pere de Rodes, com a referent de la màxima dificultat relativa que té assignat el 5.

A banda de l'explicació detallada de la caminada, amb referències sovintejades als quilòmetres i al temps, hi ha una descripció dels monuments romànics i d'aspectes relacionats amb la ruta, i un QR en què es troba el track, és a dir l'itinerari a seguir.

En algunes d'elles s'afegeixen propostes complementàries, que solen ser altres caminades més reduïdes o visites a petites poblacions o a altres monuments, que poden ampliar la visió que ens dona la ruta estricta.

AGRAÏMENTS

Sempre he considerat que la millor manera de dur a terme aquest tipus d'excursionisme és en grup i, per això, gairebé totes aquestes rutes han estat compartides amb la Marta, la meva dona, i el Joan, el Manel i l'Isidre, amb els quals ja havia dut a terme també altres projectes i guies de rutes. Sense la seva companyia i la seva col·laboració hauria estat impossible dur a terme aquest projecte. Per tant, el meu agraïment més sincer.

També als amics Uli, Àurea, Isidre i Pepe, els Caminants de cada dimecres, que m'han acompanyat en algunes d'aquestes rutes. I a moltes altres persones que també he acompanyat o m'han acompanyat, com els amics del Casal de la Gent Gran de Sant Antoni, de Sant Vicenç dels Horts, amb l'Elena i el Jordi al davant. A tots ells, gràcies pel seu acompanyament i per les estones tan agradables que hem compartit caminant per aquests mons de Déu, i mai més ben dit.

I, com sempre, un agraïment especial a l'amic Isidre Marco per la seva ajuda inestimable en tots aquells aspectes relacionats amb la informàtica i la fotografia.

1 L'Alt Empordà

Palau-saverdera – El Port de la Selva

Monestir de Sant Pere de Rodes • Sant Joan de Palau-saverdera •
Església de Santa Helena • Castell de Verdera

Si a Catalunya hi ha un monument romànic extraordinari, situat en un escenari espectacular, és el monestir de Sant Pere de Rodes. Va ser consagrat el 5 d'octubre de 1022, fa poc més de mil anys, i és un dels edificis romànics més complexos i interessants del nostre país, un edifici ple encara de misteris i incerteses.

Sant Pere de Rodes va ser un centre religiós medieval de primer ordre que atreia molts pelegrins que hi podien aconseguir indulgències i favors espirituals comparables als que s'obtenien a Roma o als grans centres de la cristiandat. Després va viure èpoques de decadència provocada per la inseguretat, assalts de pirates del mar, pestes, saquejos en diverses guerres fins a la desamortització del 1835. Però ja fa molts anys que va ser restaurat acuradament i és un dels edificis romànics del nostre país que atreu més visitants.

Caminant s'hi pot accedir des del vessant de llevant, des del Port de la Selva, o des del de ponent que és el que hem triat en aquesta proposta. Comencem la ruta des de davant mateix de l'església romànica de Sant Joan de Palau-saverdera, en la qual cal destacar la capçalera, amb tres absis remarcables. I amunt, fins al Mas Ventós, de nom sobradament justificat per les grans ventades.

Farem una primera parada al Poblat de Santa Creu de Rodes amb unes runes excavades, l'església de Santa Helena i la meravella del paisatge que té al darrere. I seguirem cap a Sant Pere de Rodes i les restes del castell de Verdera, la situació del qual el convertia en un punt de vigilància

extraordinari. És un dels miradors més espectaculars de tot Catalunya. La pujada, per un camí molt trinxat i pedregós, és forta i l'interior de les restes del castell també està en mal estat, però val molt la pena, sobretot si és un dia assolellat i clar perquè la panoràmica és amplíssima i enlluernadora.

És una ruta circular, llarga i amb forts desnívells. Tant la pujada, fins al Mas Ventós, i després fins al castell de Verdera, com la baixada, des de l'ermita de Sant Onofre, són fortes i pedregoses, però és única per l'espectacularitat de les panoràmiques i per la magnificència de Sant Pere de Rodes. Possiblement, és la ruta més intensa d'aquest llibre, però potser és també la més completa i encantadora.

→ RUTA

Iniciem la caminada des de davant de l'església romànica de **Sant Joan de Palau-saverdera**, amb una capçalera magnífica. Pel carrer Nou, amunt, travessem tota la població fins que un cartell gran ens indica: "Camí del Mas Ventós" i poc abans un cartell petit: "Sant Pere de Rodes, 1 h 50 min".

Girem per aquest carreró, el carrer del Mas Ventós, fins a una llarga escala que hem de pujar



Santa Helena, amb el Port de la Selva al fons.

(11 min). A dalt, uns altres cartells ens indiquen que hem de girar a l'esquerra per un caminet que trobarem marcat amb senyals grocs. Passem al costat d'un gran dipòsit d'aigua. A més d'oliveres anem trobant figueres de moro, sureres i alzines, força albellatge i coscoll, estepa, argelaga i més endavant força polipodi, barretets...

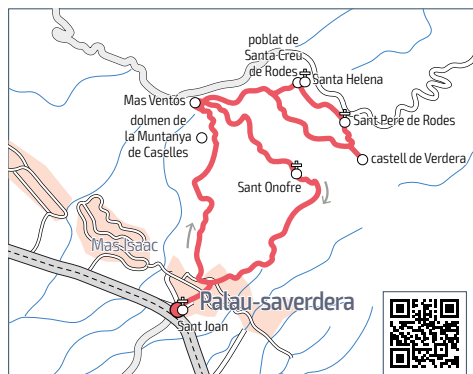
Travessem el **Rec del Bac** (1,39 km, 26 min) i de seguida som davant d'una bifurcació, l'únic punt una mica confús, en la qual hem d'anar a la dreta, sempre amunt. Arribem al **dolmen de la Muntanya de Caselles** que queda una mica separat del camí, però es veu, a mà esquerra, i el cartell i el senyal groc ens indiquen la petita desviació. Ens hi acostem (2,01 km, 47 min).

Anem trobant cartells que ens indiquen el camí cap al **Mas Ventós**. Hi arribem (2,94 km, 1 h 16 min) i és fàcil que puguem comprovar

la versemblança del nom del mas. Donem una volta a les restes enrunades del gran mas i a la part conservada. Tornem una mica enrere i seguim el camí indicat cap a Sant Pere de Rodes que de seguida es converteix en un camí ample amb una barana de fusta. Al cap de poc trobem cartells que ens indiquen dos camins cap a Santa Helena. Agafem el que ens fa anar cap a la dreta, per un gran bosc de pins. I al cap d'uns 12 min trobem una desviació cap a l'esquerra que hem de seguir i que ens porta a les restes del **poblat de Santa Creu de Rodes** amb l'església de **Santa Helena**, sobre un paisatge superb, amb el Port de la Selva i Llançà, dues taques blanques sobre la immensitat marina (4,55 km, 1 h 45 min)

Per la carretera que tenim a sota fem cap a **Sant Pere de Rodes** (5,29 km, 2 h 4 min) i des d'aquí comencem la forta pujada fins a les res-

□ GUIA PRÀCTICA



PUNT D'INICI: A Palau-saverdera. Ens hi acostem per la carretera de Figueres a Llançà, desviació cap a Vilajuïga i Palau-saverdera. Es pot aparcar a la part baixa de la població, prop de l'església de Sant Joan.

LONGITUD: 12,94 km.

DESNIVELL: 657 m.

TEMPS: 4 h 55 min.

DIFICULTAT (1-5): 5.

Aquesta ruta la podem fer seguint dues propostes diferents:

–Tal com està explicada (12,94 km, amb 657 m de desnivell).

–Podem arribar fins a Sant Pere de Rodes i no pujar fins a les restes del castell de Verdera, que és la part més costeruda. Des del monestir tornariem fins al Mas Ventós i fariem la baixada per l'ermita de Sant Onofre. Serien uns 10,5 km i uns 500 m de desnivell.

tes del **castell de Verdera**. Anem parant per admirar la bellesa del paisatge i del monestir presidint la majestuositat de l'entorn. Trobem força bruc i alguns cirerers. La porta d'entrada al castell queda una mica amagada, a la nostra dreta, i per això cal seguir el camí quan fa l'últim gir a la dreta. Només queden restes de l'església, amb la galilea a l'entrada, una latrina



Mas Ventós.

i diverses bestorres, però la panoràmica és immensa i extraordinària. Hi sovintegen les fortes ventades tant de tramuntana com de garbí (6,16 km, 2 h 38 min).

Quan baixem de Verdera agafem la primera desviació, a mà esquerra, que puja (6,66 km, 3 h 3 min). És un sender que ens porta a un camí ample que va baixant, a mà dreta, fins al Mas Ventós i, girant a l'esquerra, segueix senyals del GR 92-0 fins a l'**ermita de Sant Onofre**, un camí força llarg, amb vistes impressionants del Golf de Roses (10,22 km, 4 h).

Seguint el GR, baixem pel camí que surt de darrere de l'ermita, força pedregós, passem per un bosc de castanyers i ja fins a Palau-saverdera i el punt d'origen.

Visites recomanades

➔ **El monestir i l'església de Sant Pere de Rodes.** Al segle IX era una cel·la monàstica que depenia de Sant Esteve de Banyoles. Es consolida a finals del segle X perquè peregrinar-hi equivalia a fer una peregrinació a Roma i, aquest poder religiós li atorga un gran poder temporal. Els edificis actuals van ser edificats a inicis del segle XI i consagrats el 1022, fa, doncs, poc més de mil anys.

Durant els segles XII i XIII arriba al màxim del seu poder gràcies a grans donacions comtals, però aviat comença una llarga decadència agreujada per la pesta negra, per incursions de pirates i per les guerres amb França. A finals del segle XVIII la comunitat l'abandona.

El 1930 fou declarat monument historicoartístic, i se n'impulsa la restauració. Hi ha una segona fase de restauració a partir de 1990, amb els magnífics resultats que podem admirar actualment.

L'especialista en art romànic Xavier Barral el considera “*el monument més incompres, enigmàtic i misteriós de tot el romànic català, potser la més excepcional de totes les arquitectures romàniques religioses conservades a Catalunya... És un edifici únic, atípic, en un marc natural esplendorós*”.

Del conjunt en destaca la seva magnífica església, un exemple clàssic dels temples de pelegrinatge medieval.

•Estructura: Té forma de creu llatina amb tres naus, la central, molt més alta, coberta per una



Sant Pere de Rodes.

■ Festival de música de Sant Pere de Rodes

En el marc meravellós de l'església de Sant Pere, amb una acústica força bona, té lloc cada estiu, als mesos de juliol i agost, aquest festival que combina música, patrimoni i natura. Ja se n'han fet 22 edicions. La de l'any 2022, va coincidir amb el mil·lenari del monestir.

S'hi fan concerts de piano i de música de cambra. Té, a més, una prolongació a l'església del Port de la Selva, amb concerts de música folk. En total són catorze concerts, dotze a l'església del Monestir, i dos al Port de la Selva.

Per a més informació:
<https://festivalsantpere.com>



volta de canó, un transsepte i la capçalera amb tres absis. Els arcs formers i dos dels torals surten de columnes, cilíndriques, que recolzen sobre alts sòcols, una solució molt original a Catalunya.

- Capçalera: De tres absis, amb una girola o deambulatori doble al central, de dos pisos, per poder venerar les relíquies. Les absidioles, semi-circulars, s'obren als braços del transsepte.

- Portes: Al sud del transsepte se n'obre una de preromànica. Al mur oest del transsepte hi ha la d'accés a l'escala del claustre. A la façana oest hi ha la porta principal en què hi havia una portada (obra del mestre de Cabestany), ara destruïda i dispersada per diversos museus i col·leccions (entre ells el museu Marés de Barcelona), similar a la de Ripoll. La precedeix una galilea o porxo i una avantgalilea.

- Cripta: Molt petita, es troba al nivell inferior del gran absis. S'hi baixa pels arcs de ferradura a banda i banda del presbiteri. S'hi guardaven les relíquies de Sant Pere dins una arqueta.

- Finestres: N'hi ha tres al damunt de la galilea, la del mig de grans dimensions. Damunt de cada arc triomfal de les tres naus se n'obre una.

- Campanar: Es troba a l'extrem oest del mur sud. És de planta quadrada i de tres pisos i a cada cara de cada pis hi ha dues finestres, les del pis superior geminades. A la mateixa alçada que el campanar hi ha una torre de l'homenatge.

- Claustre: Es conserva una part de l'antic claustre i s'ha reconstruït el que es va fer de nou al segle XII amb les proporcions primitives. És de planta trapezial. Al seu voltant s'organitzaven les dependències monacals.

Sant Pere de Rodes. Interior.



15 El Baix Camp

Vilanova d'Escornalbou – Riudarenes

Sant Miquel d'Escornalbou • Castell d'Escornalbou

El conjunt d'Escornalbou –que fins fa molt poc ha estat objecte d'una acurada restauració, ara ja acabada– està situat en un paratge elevat, envoltat de boscos, amb el Camp de Tarragona i el mar a una banda, i grans cadenes muntanyoses tot al voltant amb un predomini absolut dels pins, per això ens ha sorprès trobar grans cedres i sobretot grans sureres ben a prop del castell.

Escornalbou va ser, juntament amb Siurana i Miravet, una de les últimes places reconquerides als musulmans, a mitjan segle XII, i es va convertir en canònica agustiniana. Més tard s'hi van establir els franciscans, que hi van crear un seminari per a missioners, fins que va ser desamortitzat al segle XIX. El 1908 tot el conjunt va ser comprat pel diplomàtic Eduard Toda, que el va reformar, orientat per Puig i Cadafalch, sota l'estil historicista dels modernistes i el va convertir en residència d'estiu.

El castell va ser durant segles el centre de la Baronia d'Escornalbou que agrupava les petites poblacions del voltant. Des d'algunes d'elles, l'Argentera, Duesaigües o Vilanova d'Escornalbou, és fàcil i molt agradable pujar-hi caminant.

Aquesta és una ruta en gran part lineal, per uns camins amples, tret d'un sender. Amb moltes feixes bastant malmeses i amb força oliveres i ullastres. Cal remarcar l'encant d'un paisatge grandios, un mar de boscos i muntanyes entorn del conjunt complex de les restes del monestir molt restaurades i transformades.

→ RUTA

Sortim des de la part alta de la plaça en direcció nord-oest per un camí encimentat i un cartell ens indica que fins al castell tenim 3,1 km i 1

□ GUIA PRÀCTICA



h de camí. Seguim per aquest camí, entre parets de pedra seca farcides d'aristol. Al voltant tenim camps d'oliveres, bastant abandonats, ullastres, figueres de moro, lledoners, amet-

llers, molt de fonoll... Passem (8 min) al costat d'una mansió amb una llarga tanca de xiprers i continuem veient la forta presència de parets de pedra seca. Fins que una indicació ("Castell, 1,4 km, 30 min"), ens fa deixar el camí ample per pujar per un sender bastant costerut i pedregós (1,85 km, 34 min).

Continua la vegetació força variada amb matibous, estepa, llentiscle, polipodi, lligabosc... El camí es va enfilant amb grans panoràmiques al nostre darrere. Pugem uns esglaons de fusta (40 min) i arribem a la carretera que puja amb força pendent fins al castell (2,49 km, 51 min).

Per la carretera, amb molt poc trànsit, arribem al pàrquing del castell. Hem trobat uns cedres enormes i força sureres també molt grans i una mica sorprenents en aquestes latituds. I des del pàrquing pugem al **mirador de Puigferrós**, a la nostra dreta, des d'on tenim una vista esplèndida: les serres de l'Argentera, de Montsant i de la Mussara, el coll de la Teixeta, les muntanyes de Prades, l'Argentera, Duesaigües amb el Viaducte dels Masos... (3,38 km, 1 h 9 min)

Entrem al recinte per una portalada solemne i pugem fins al cim, a l'**ermita de Santa Bàrbara** per un camí costerut, empedrat i sovint esglaonat, amb força galzeran, polipodi i amb alzines i roures. Des d'aquí la visió aèria que tenim del conjunt de castell, església i restes romàniques, és extraordinària i la visió sobre tot l'entorn és fantàstica, un mar de boscos, amb el mar real al fons.

Quan baixem, ens endinsem en el **passeig dels Frares**, un camí que envolta el turó de Santa Bàrbara, i que sembla que va ser la pedrera del monestir i del castell. És un camí agradable, amb grans pedres vermelles, algunes d'elles gastades i amb formes sorprenents. Passem al costat de la **capella de les tres Verges** entaforada dins de la pedra. (Durant la nostra visita el conjunt està en restauració i hem hagut de desfer el camí (450 m i



Capella de Santa Bàrbara.

10 min més), però normalment és un camí circular que surt davant mateix del castell). Fem cap al pàrquing des d'on surt el camí de l'**Hort dels Frares**, també interessant, però que en aquesta ocasió no hem seguit (5 km, 2 h 12 min).

Baixem per la carretera, pel mateix camí per on havíem arribat, però, quan trobem la desviació per on havíem pujat, continuem carretera avall fins que trobem una altra desviació amb un cartell: "Vilanova 1,3 km, 10 min" (que veurem que no és del tot exacte). Sortim de la carretera per aquest camí que hem de seguir ja fins a Vilanova d'Escornalbou.

Visites recomanades

➔ **Sant Miquel d'Escornalbou.** Juntament amb la sagristia i la sala capitular i alguns capitells de l'antic claustre redistribuïts capriciosament per l'Eduard Toda per fer un mirador, l'església és el que queda del conjunt monacal, ja format a finals del segle XII. Dedicada a Sant Miquel, l'àngel guerrer, gairebé sempre associat a les esglésies dels castells.

- Estructura: Una sola nau, amb volta de canó apuntada. Sota el presbiteri hi ha una cripta de tres naus, perpendiculars al sentit de la nau de l'església.

- Capçalera: Un absis carrat (quadrat).

- Portes: La principal, a l'oest, amb tres arquivoltes emmarcades per un guardapols ornamentat. Al sud, una que comunica amb el claustre, i una al sud-est, que porta a la sagristia.

Davant de la porta principal hi ha dues sepulcres excavades a la roca viva

- Claustre: Es trobava on ara hi ha un jardí. S'hi ha fet un mirador aprofitant peces de l'antic claustre.

➤ Visites: De dimarts a diumenge. Estiu: 10 a 13 h – 16 a 19 h. Hivern: 10 a 13 h – 15 a 17 h.

Eduard Toda (Reus, 1855 - Poblet 1941). Diplomàtic, egíptòleg, antropòleg, escriptor, historiador, bibliògraf i filantrop, va entrar a la carrera diplomàtica el 1876 i va exercir com a cònsol a diversos indrets, entre ells Egipte i Sardenya, on va establir un estret lligam amb l'Alguer.

Retirat de la diplomàcia, va viure un temps a Londres, i el 1908 va tornar a Catalunya i es va instal·lar a l'antic monestir d'Escornalbou, que havia restaurat amb criteris molt personals i on va crear una gran biblioteca. També va contribuir a la restauració de Poblet i en va ser president del patronat. Els últims anys de la seva vida va residir dins del mateix monestir de Poblet on va morir.



Conjunt del Castell i Sant Miquel.

El monestir d'Escornalbou va ser inicialment una canònica agustiniana i segles després va passar als franciscans, fins que en van ser expulsats el 1835. L'any 1911 Toda el va comprar i el va remodelar amb uns criteris, criticats sovint,

que responien al gust de Toda amb l'assessorament, de tant en tant, de l'arquitecte Josep Puig i Cadafalch, seguint criteris historicistes i una moda entre famílies benestants de recondicinar vells edificis medievals.

➔ **Propostes complementàries.**

Ermita de la Mare de Déu de la Roca, prop de Mont-roig (a cinc minuts de Vilanova d'Escornalbou). És un edifici singular, una mena de cub blanc sobre una roca, amb diverses edificacions



Entrada a la part romànica.

més avall, una petita capella dedicada a Sant Ramon i una hostatgeria, en un entorn singular, de pedra sorrenca vermellosa, molt erosionada, que dona lloc a coves i formes originals de la pedra als boscos del voltant. Joan Miró deia del lloc: *L'ermita de la Mare de Déu de la Roca sempre ha estat un gran impacte per a mi. Aquell color roig envinagrat que donà nom al poble...*

El santuari de la Mare de Déu de la Roca és una petita capella d'una sola nau, en part excavada a la roca, amb capelles laterals i amb un petit campanar als peus del santuari. A la capçalera hi ha un cambril amb una imatge de la Verge amb el Nen, de fusta ennegrida, del segle XVIII. La tradició diu que la imatge original, destruïda el 1936, havia estat trobada per un pastor sota una palmera.

Des de Mont-roig s'hi pot accedir fàcilment amb vehicle o a peu per diversos senders, com el GR-192, per un tram anomenat Camí vell de l'Ermita que hi porta en uns 30 minuts a peu. També hi ha diverses rutes pels boscos del voltant que passen per coves i roques amb formes originals.

Fundació Miró. El mas on el pintor va produir part de la seva obra i que va ser el model de *La Masia*, una de les obres més emblemàtiques del seu període figuratiu, que es troba a Washington. El Mas està integrat per un conjunt d'edificis que van des del segle XVIII fins al segle XX. El centre és la masia, un edifici de la tipologia de casa d'indians. Ben a prop hi ha el taller, dissenyat pel mateix artista, per poder-hi fer tant pintura com escultura. Està obert durant tota la setmana, en horari de matí i tarda, menys els dilluns.

16 El Tarragonès Tarragona

Catedral de Santa Maria de Tarragona • Castell de Rei • Hospital Vell de Santa Tecla • Sant Pau del Seminari • Santa Maria del Miracle

Un recorregut urbà enlluernador, per uns espais i edificis tractats amb molta cura i d'un gran valor artístic i històric. Aquesta ruta inclou la visita de la catedral, però es pot complementar amb altres visites, durant el recorregut o posteriorment.

Aquesta és la segona ruta urbana de la guia amb un objectiu fonamental, la catedral de Tarragona, però amb una pila d'al·licients complementaris que en fan una ruta molt completa. Tarragona, que segons pregonen en les seves cançons a alguns els “esborrona”, és, sens dubte, una ciutat magnífica i plena d'atractius molt diversos.

Els primers que hi van deixar una empremta inesborrable, que encara ara ens causa admiració, van ser els romans que hi van situar la capital dels seus dominis ibèrics. La ciutat ha sabut restaurar i promocionar aquest llegat romà hàbilment i amb encert.

Una altra de les petjades culturals importants en la ciutat és la que va deixar el romànic de tal manera que fins i tot es va encabir dins de l'amfiteatre una església romànica, la capella de Santa Maria del Miracle, enrunada, però ben visible.

Ara bé, la veritable joia romànica és la catedral, una obra mestra del tardoromànic, la imatge de la qual arriba cada any a les nostres llars (per TV) amb motiu de la festa de Santa Tecla, patrona de la ciutat, quan les quatre colles castelleres tarragonines hi arriben amb els seus pilars des de la plaça de la Font, pujant i baixant els esglaons de davant de la catedral.

GUIA PRÀCTICA



PUNT D'INICI: Aconsellem arribar, amb el tren convencional, a la ciutat de Tarragona (no a Camp de Tarragona, per on passa l'AVE). És des de l'estació des d'on comencem la visita.

LONGITUD: 7,30 km.

DESNIVELL: 70 m.

TEMPS: Indefinit.

DIFICULTAT (1-5): 1.